

собы преступного женского насилия. Указывается на целесообразность введения в научный оборот понятия «криминология насилия лиц женского пола» как направления криминологии.

Ключевые слова: лицо женского пола, насилие, женское насилие, способы убийства, женская преступность, криминология насилия.

Summary

Perelygina R. Violence in the environment of the female gender as a category of criminology.

The article considers the issues of nature of aggression and violence among individuals of the female sex as crime category. Explores the concept and content of women's violent crime. Analyzes some of the forms and methods female criminal violence. Points to the expediency of introducing into the scientific circulation of the term "crime of violence of women" as a branch of criminology.

Key words: women, violence, women's violence, methods of killing, female crime, criminology of violence.

УДК 343.16

О. О. ШПАК

Олег Александрович Шпак, начальник відділу прокуратури Хмельницької області, здобувач Національної академії прокуратури України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ КЕРІВНИКА ПРОКУРАТУРИ З ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА

Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є напрямом діяльності прокурора зумовленим вимогами часу, що перебуває в залежності від наявного комплексу повноважень, які й формують його процесуальний статус. Однак вказана процесуальна сфера роботи прокурора повинна організовуватися належним чином та ефективно. Оскільки процесуальне керівництво – це, у першу чергу, праця прокурора, тобто процес свідомої цілеспрямованої діяльності, націленої на досягнення конкретних завдань. А в основі будь-якого процесу праці лежить його організація, яка складається з раціонального розподілу обов'язків, належного облаштування робочих місць, навчання та підвищення кваліфікації, нормування часу праці й відпочинку тощо.

У цьому сенсі, організація роботи в прокуратурі – це, насамперед, своєчасна постановка конкретних завдань перед колективом і кожним прокурорським працівником, правильна розстановка кадрів на ділянки роботи, ефективне керівництво їх діяльністю, забезпечення роботи колективу як єдиного злагодженого механізму¹. Таким чином, провідна роль в організаційно-управлінській діяльності будь-якої організації належить її керівникам, у тому числі й органів прокуратури, і від їх професійної діяльності багато в чому залежить ефективність роботи усєї підпорядкованої їм структури.

Проблемні питання організації роботи керівників органів прокуратури були предметом дослідження таких науковців, як: О. Банчук, О. Геселев, В. Долежан, Л. Давиденко, П. Каркач, М. Мичко, О. Смірнов, О. Юхно, М. Якимчук та інші.

Метою цієї статті є дослідження сутності організаційної роботи керівників органів прокуратури, зокрема аналіз недоліків та позитивного досвіду їхньої діяльності з організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також висвітлення організаційно-правових засад утворення та функціонування груп прокурорів з процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У цілому, прокуратура є централізованою системою, тому ієрархічні принципи організації роботи в органах прокуратури є цілком зрозумілими та логічними. Керівник органу прокуратури та сам орган прокуратури, прокурори є управлінською системою, тому їм властиві якості та риси законів менеджменту. Тож, як і в інших організаціях, основними способами реалізації субординаційних відносин у прокуратурі є накази, розпорядження, вказівки, інструкції, планові завдання та інші керівні документи. Найбільш поширеними формами такої взаємодії виступають: обмін інформацією, спільні обговорення інформації для вироблення управлінських рішень (планів роботи, наказів за певними напрямками діяльності тощо), спільні навчальні заходи, робочі групи, наради. Суб'єктами організації субординаційної взаємодії, як правило, є прокурори-керівники або їх заступники².

У науковій літературі можна знайти різні підходи у дослідженні структури органів прокуратури, зокрема М. Якимчук пропонує таку класифікацію кадрів прокуратури: а) керівники – це працівники прокуратури, що очолюють певний колектив, спрямовують і координують роботу всього апарату чи управління його окремих ланок; б) спеціалісти (оперативні працівники; прокурори, слідчі) – це працівники, що займаються вирішенням конкретних питань і розслідуванням кримінальних проваджень³.

Однією з новел КПК 2012 року, як акцентує увагу на цьому О. Геселев, є зміст поняття «прокурор», а особливо визначення окремого поняття «керівника органу прокуратури». Завдяки чому у КПК у зв'язку із реалізацією прокурором процесуальних повноважень використовується поняття «прокурор у конкретному кримінальному провадженні», закріплюються чітко визначені процесуальні взаємовідносини між прокурором у конкретному кримінальному провадженні та керівником органу прокуратури⁴.

У свою чергу термін «керівництво» в літературі трактується неоднозначно. На нашу думку, найбільш точною є позиція В. Давиденка, М. Мичка, В. Гусарова, відповідно до якої керівництво – це діяльність керівника по створенню та підтриманню організаційного порядку і управління справою і людьми. Керівник – завжди організатор і керівник⁵.

У розумінні кримінального процесуального законодавства до керівників органу прокуратури належать – Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури та їх перші заступники і заступники, які діють у межах своїх повноважень.

До компетенції керівників органів прокуратури належить прийняття рішення про продовження строку розслідування, вирішення спору про підслідність, її зміни, скасування постанов слідчих і підпорядкованих прокурорів у межах строків досудового розслідування, погодження відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни його або висунення додаткового обвинувачення тощо. Крім того, керівник відповідного органу прокуратури призначає, а в передбачених законом випадках, змінює процесуального керівника або групу процесуальних керівників у кожному кримінальному провадженні.

Слід зазначити, що при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, керівники органів прокуратури мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови як слідчих, так і підпорядкованих прокурорів у межах строків досудового розслідування, передбачених КПК. Про скасування таких постанов повідомляється прокурору-процесуальному керівнику відповідного досудового розслідування. Також керівники органів прокуратури відносяться до переліку службових осіб, які охоплюються поняттям «прокурор», відповідно мають процесуальні повноваження, у тому числі, з нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Однак у цьому сенсі, варто виділити головну з практичних проблем, яка на пряму пов'язана з організацією роботи керівника прокуратури з процесуального керівництва, зокрема те, що вони, як правило, особисто не здійснюють процесуальне керівництво за розслідуванням кримінальних проваджень і не є прикладом у цій роботі для підпорядкованих працівників, значна частина яких є молодими спеціалістами.

При визначенні прокурорів процесуальними керівниками у конкретне кримінальне провадження керівниками органів прокуратури не враховувалися схильності й попередній досвід роботи кожного з них в тій чи іншій сфері, тобто своєрідна спеціалізація, фактичне навантаження та інші обставини, що мають значення для того, щоб кожен прокурор – процесуальний керівник міг повною мірою розкрити свої здібності і тим самим сприяти підвищенню ефективності діяльності прокуратури.

Тому доречно погодитися з твердженням М. Якимчука, що одне з ключових завдань роботи прокурорів-керівників – це добір і розстановка кадрів в органах прокуратури, розподіл їх обов'язків та контроль виконавчої дисципліни. Оскільки саме від того, як ця робота організована, великою мірою залежить ефективність виконання завдань процесуального керівництва⁶.

При визначенні керівником органу прокуратури, який прокурор буде здійснювати повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні та розподілі інших обов'язків, необхідно враховувати таке: компетентність працівника, його досвід і кваліфікацію; фізичні та психологічні можливості виконати роботу; витрати часу на різні види робіт; зони обслуговування; стабільність покладених обов'язків; можливість взаємозамінності⁷.

Зокрема однією із головних проблем перевантаженості процесуальних керівників є прорахунки з визначення керівниками органів прокуратури відповідних процесуальних керівників. Проте більшою мірою перевантаженість, як слушно зазначає О. Юхно, має місце з причин розширення повноважень прокурорів та об'єктивне зростання навантаження на них, що призвело до фактичного оформлення процесуальних документів слідчими за неофіційною усною вказівкою процесуальних керівників, що зустрічається у практичній діяльності органів досудового розслідування. Тобто процесуальне керівництво у низці випадків може здійснюватися формально⁸.

Проблема посилюється і з перебуванням прокурорської системи у процесі реформування. Тому в умовах створення місцевих прокуратур, юрисдикція діяльності останніх поширюватиметься на декілька адміністративно-територіальних одиниць (районів, районів у містах), у яких діють окремі підрозділи органів досудового розслідування. З урахуванням цього, доречно запропонувати впровадження принципу зонального розподілу керівником органу прокуратури кримінальних проваджень між прокурорами відповідної прокуратури. Також у межах реалізації повноваження керівника органу прокуратури щодо визначення прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, використовуючи предметний або змішаний зонально-предметний принцип організації роботи за цим напрямом, можна забезпечити спеціалізацію прокурорів-процесуальних керівників, що, у свою чергу, підвищить ефективність їхньої діяльності.

Важливо зазначити й про принцип незмінності прокурора, який тісно переплітається з принципом його процесуальної самостійності та незалежності. Так, прокурор здійснює повноваження у кримінальному провадженні з початку досудового розслідування і до його завершення у суді, у тому числі до прийняття рішень судами вищих інстанцій. Хоч ця ідея є зовсім не новою та цілком логічною⁹, проте її організаційна реалізація на практиці має певний ексцес. Хоча у КПК і визначено перелік підстав, за яких можлива заміна прокурора у конкретному кримінальному провадженні.

Таким чином, повноваження керівників органів прокуратур є ширшими, що обумовлено їх правовим статусом як управлінців та організаторів прокурорського нагляду за органами досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності щодо додержання ними законів. Однак теоретичному значенні така від-

мінність на етапі досудового розслідування зводиться до трьох напрямів: 1) керівники органів прокуратури визначають процесуальних керівників, групи прокурорів; 2) скасовують незаконні рішення, процесуальних керівників, визначають незаконними вчинені дії чи бездіяльності; 3) у визначених законом випадках здійснюють заміну одного прокурора на іншого.

КПК визначив три основні суб'єкти організації процесуального керівництва: прокурор – процесуальний керівник; старший прокурор групи прокурорів; прокурор – керівник органу прокуратури, також до цієї групи умовно можна віднести керівника органу прокуратури вищого рівня (вирішує спори про підслідність), кожний з яких має відмінні повноваження щодо організації роботи у кримінальному процесі. Варто детальніше виділити відмінності процесуального статусу деяких з зазначених суб'єктів організації процесуального керівництва, враховуючи організаційно-правові елементи в їх діяльності.

1. Організаційно-правові повноваження старших прокурорів груп прокурорів – процесуальних керівників: виникають на підставі наказу керівника органу прокуратури про створення групи прокурорів; забезпечують реалізацію ефективної взаємодії прокурорів – процесуальних керівників; поширюється на прокурорів, які входять до групи з конкретного кримінального провадження; мають тимчасовий характер, припиняються з закінченням кримінального провадження та в інших випадках визначених КПК (відвід прокурора, його звільнення, хвороба).

2. Організаційно-правові повноваження прокурорів – керівників органів прокуратури: виникають в силу службових обов'язків з призначенням на посаду керівника органу прокуратури; спрямовані на загальну організацію процесуального керівництва в органі прокуратури; поширюються на усіх прокурорів конкретного органу прокуратури; включають елементи процесуального контролю у визначених КПК межах (наприклад неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування); мають постійний характер та припиняються лише із правовим статусом керівника органу прокуратури.

Однак однією з негативних практик організації роботи керівників органів прокуратури є посягання на самостійність прокурорів – процесуальних керівників. Насамперед потрібно виходити з того, що прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється. Проте керівники органів прокуратури необґрунтовано здійснюють заміни прокурорів у кримінальному провадженні. Досить часто підставою для заміни прокурора у кримінальному провадженні є не наявність виняткових обставин, які чітко визначені у ч. 2, 3 ст. 37 КПК, а недеталізована «внутрішня необхідність» в діяльності відповідного органу прокуратури¹⁰. Тобто цей механізм використовується для штучного регулювання керівниками органів прокуратури управління ходу процесуального керівництва в усіх кримінальних провадженнях.

У цьому сенсі, для усунення вказаних організаційних недоліків та прогалин КПК пропонуємо перейти практику автоматизованого розподілу проваджень, що діють у судовій системі. Переваги такої пропозиції очевидні й зрозумілі на прикладі організації роботи суддів. Однак найбільш важлива складова цієї новації полягає в антикорупційному ефекті, що унеможливить низку незаконних маніпуляцій керівників органів прокуратури у кримінальних провадженнях.

Аналіз визначений у КПК правомочностей керівників органів прокуратури засвідчує, що в силу свої повноважень вони можуть породжувати організаційні зв'язки та взаємодію між непідпорядкованими між собою прокурорами-процесуальними керівниками. Наприклад, створення групи процесуальних керівників тощо. Як наслідок, реалізації цього повноваження керівником органу прокуратури, призначається старший прокурор групи – процесуальний керівник, зокрема, який уповноважений організувати роботу всієї групи.

Слід зауважити, що визначення групи прокурорів за чинним КПК, може бути дієвим організаційним важелем управлінської діяльності керівника органу прокуратури. Проте питання взаємовідношення повноважень прокурорів, які включені до складу групи прокурорів, нормативно неурегульоване й вирішується у кожному випадку індивідуально. Саме тому питання організації роботи за цим напрямом виходить на перший план.

Старший групи прокурорів уповноважений керівником органу прокуратури на керівництво цією групою. Сутність діяльності якого, в ідеалі, полягає в загальному плануванні, розподілі обов'язків та навантаженні між членами групи, забезпеченні доступу членів групи до накопиченої інформації, організації обміну потрібною інформацією, контролю за своєчасністю та повнотою проведення процесуальних та слідчих дій. Також слід зазначити, що прокурор, уведений до групи прокурорів з процесуального керівництва конкретного кримінального провадження, не втрачає своєї процесуальної самостійності, однак його дії повинні відбуватися в межах дорученої ділянки роботи старшим групи прокурорів.

У цілому, ефективність діяльності груп прокурорів у практичній діяльності значно вища за самостійне виконання повноважень прокурора з процесуального керівництва. Проте лише у випадку належної організації роботи такої групи, зокрема, підвищення відповідальності кожного учасника групи за довірену йому ділянку роботи.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, доцільно сформулювати низку висновків.

По-перше, роль керівника органу прокуратури для організації роботи з процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних проваджень є визначальною. Керівники прокуратур повинні невідкладно визначати процесуальних керівників досудового розслідування кримінальних правопорушень з урахуванням складності їх кваліфікації, суспільного резонансу, прогнозованих обсягів процесуальної роботи та з огляду на професійну майстерність і досвід відповідних прокурорів. Однак лише в разі необхідності визначати групи прокурорів і відповідно старших прокурорів таких груп.

По-друге, повноваження керівників органів прокуратур є ширшими, що обумовлено їх правовим статусом як управлінців. Проте в теоретичному сенсі, така відмінність на етапі досудового розслідування зводиться до трьох напрямів: 1) керівники органів прокуратури визначають процесуальних керівників, групи прокурорів; 2) скасовують незаконні рішення, процесуальних керівників, визначають незаконними вчинені дії чи бездіяльності; 3) у визначених законом випадках здійснюють заміну одного прокурора на іншого.

По-третє, групу прокурорів – процесуальних керівників слід розглядати як організаційно-управлінську та процесуальну єдність прокурорів щодо здійснення повноважень прокурорів у конкретному кримінальному провадженні під керівництвом старшого прокурора групи, що створена з метою найбільш оптимального забезпечення реалізації завдання кримінального провадження.

По-четверте, ст. 37 чинного КПК слід доповнити положенням про те, що керівник органу прокуратури своє рішення про визначення прокурора чи групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні приймає у формі письмової постанови, відомості якої негайно заносяться до ЄРДР.

На завершення, варто зауважити, що особливості організації роботи групи прокурорів – процесуальних керівників, старшого прокурора цієї групи є перспективний напрямом для подальших наукових досліджень у цій сфері.

¹ Бессарабов В. Г. Прокурорский надзор: учебник / В. Г. Бессарабов. – М.: Проспект, 2008. – С. 164.

² Смирнова А. Ф. Основы организации и управления в органах прокуратуры РФ: Учеб. / Ред. А. Ф. Смирнова. М.: Ин-т пов. квал. руковод. кадров ГП РФ., 2005. – С. 170.

³ Якимчук М. К. Наукові засади управління в органах прокуратури України: Навч. пос. / М. К. Якимчук. – Вид. 2-е, – Чернівці: Рута, 2002. – С. 50.

⁴ Геселев О. В. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О. В. Геселев // Слово Національної школи суддів України. – 2012. – № 1. – С. 87.

⁵ Давиденко Л. М. Организация работы в органах прокуратуры: текст лекций / Л. М. Давиденко, Н. И. Мычко, В. Н. Гусаров, П. М. Каркач. – Х.: Инст. пов. квал. ГПУ, 1996. – С. 6–7.

⁶ Якимчук М. К. Проблемы управления в органах прокуратуры Украины: теория і практика: [моног.] / М. К. Якимчук. – К.: Институт держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 278–279.

⁷ Смирнова А. Ф. Вказана праця. – С. 41.

⁸ Юхно О. О. Теоретичні та прикладні аспекти застосування нового кримінального процесуального кодексу України у кримінальному судочинстві / О. О. Юхно // Митна справа. – 2012. – № 4 (82). – С. 94.

⁹ Баксалова А. М. Уголовно-процессуальная функция обвинения, осуществляемая прокурором, и ее реализация на судебном следствии: дисс. ... канд. юрид. наук. спец.: 12.00.09. / А. М. Баксалова. – Томск, 2002. – С. 159.

¹⁰ Банчук О. А. 35 неформальных практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко та інші. – К.: «Арт-Дизайн», 2014. – С. 39.

Резюме

Шпак О. О. Особливості організації роботи керівника прокуратури з процесуального керівництва.

Стаття присвячена дослідженню сутності організації роботи керівників органів прокуратури. Автором аналізуються недоліки організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Також у статті висвітлюються організаційно-правові засади утворення та функціонування груп прокурорів.

Ключові слова: процесуальне керівництво, прокурор, керівник органу прокуратури, група прокурорів, досудове розслідування, організація роботи.

Резюме

Шпак О. О. Особенности организации работы руководителя прокуратуры с процессуальное руководство.

Статья посвящена исследованию сущности организации работы руководителей органов прокуратуры. Автором анализируются недостатки деятельности по организации процессуального руководства досудебным расследованием. Также в статье освещаются организационно-правовые основы создания и функционирования групп прокуроров.

Ключевые слова: процессуальное руководство, прокурор, руководитель прокуратуры, группа прокуроров, досудебное расследование, организация работы.

Summary

Shpak O. Features organization work of the head of the prosecutor's office of procedure guide pre-trial investigation.

The article investigates the essence of the organization of the heads of Prosecutor's office. The author analyzes the flaws and positive experience of their work on the organization of management pre-trial investigation. In addition, the article highlights the organizational and legal principles of formation and functioning of groups of prosecutors' procedural management of pre-trial investigation.

Key words: procedural guidance, prosecutor, head of the Prosecutor's office, group of prosecutors, pre-trial investigation, organization of work.